

Margarita Angulematarra, Naparroa'ko Erregina Elederzalea

Margarita Angulematarra, Naparroa'ko Erregiña (1), jaiotzez, odolaz eta izkuntzaz euskalduna ezpa'zen ere, bere izena ta oroimena Euskalerrri'ko ixtoriari lotuta dijoa eta Naparroa'ko Erresuma edo Erreiñu laudagarriaren Errege-enbor zaharrarekin uztartu zen ezkerro, euskaldun odolak eta euskaldun espirituak batez ere, bere nortasun atsegingarria maita-erazten digu eta euskaldun sendiaren barrutiko etsitzen dugu eskubide guziaz.

Ontaz gaiñera, Margarita anderea elederzale eta jakintzazale aundia izan zen eta Biarno'ko bere Jauregia olerkari ta edelarien babesleku biurtu ez-ezik, berak ere eleder lantzeari ekin zion eta Phrantzia'ko literatur-alorrean toki aintzagarri bat iritxi zun, Naparroa zaharraren izena eraman eta mundu zabalean edatu zun Erregin biotz-zabal onek.

Margarita Valois Angulematarra, noizpait Naparroa'ko Erregiña, Angulema'n jaio zen 1492'gn. urtean eta Odos-en-Bigorre'n (2) il 1549'garrenean. Bere aita Karol Valois zen, Angulema'ko kondea eta ama Luisa Saboiatarra. Abizenak salatzen digunez, Margarita, Phrantzia'ko Errege ahaltsu ta burgoi Phrantzes I'goaren arrea zen.

Umetatik leiatu zen bere adimen argia jakitez aberasten. Izkuntzetan bakarrik, ba-zekizkin phrantzesez gaiñera, alemanera, gaztelera, italiara, latiñera, gerquera eta eberkera, 1509'gn. urtean Karol III'garrenarekin ezkondu zen, ots, Alenzon'eko dukearekin, baiñan, 1525'gn.

---

(1) Margarita Angulematarra abizenaz Valois izanarren, izen onekin beste Margarita bat dugu ezagun, ots, Enrike III'garrenaren emaztea (Phrantzia'ko IV'garrena).

(2) Biarno'ko izen askok bezala, auek ere euskal-usaia dariote. *Odos, Oidoze* izan bide da, Zuberoa'ko Alos, Siboros, Viodos, Aloze, Ziboroze ta Bildoze diren bezala ta Bigorre edo Bigorra ba'liteke Baigorri izatea.

urtean alargun gelditu zen. Bi urte geroago, ots, 35 urte zitularik, Enrique Albret Naparroa'ko Errege'rekin ezkondu zen eta uztarkizun onen bitartez biurtu zen Naparroa'ko Erregin. Enrike II'garrenak, Sankoze'ko semeak, eta Margarita Angulematarrak alaba bat izan zuteu beren ezkontzatik, Joana Albret izenarekin ezagutzen duguna, ots, Naparroa'ko Enrike III'garrenaren ama, Phrantzia'ko Enrike IV'garrenaren izenarekin ezagunagoa duguna, "meza baten truk" Paris'ko Errege-aulkia onartu zuna, alegia.

Joana Albret'ek, 1563'gn. urteko Pazko-Jaietan katolikotasunaren ukamendu egin zun, Kalvinozale amorratua biurtu zen, bere menpekoak bortxatu zitun bide berbera jarraitu zezaten eta apaizak jarraitu zitun. Naparroa'ko Erregin berrizale ouek mandatu egin zion Jaones Leizarraga "artzaia"ri "Jesus Christ Gure Iaunaren Testamentu Berria", protestante eran idatzi zezan eta La Rochelle'n inprimatu zen liburu bitxi au 1571'gn. urtean. Barkagarri bekigu alabarekiko etenaldi ernegarri au eta jarrai gakizkion berriz ere amarekiko ixtoriari.

Margarita'k bere Jauregia'n atotsi zitun eta bear besteko laguntasuna eman Phrantzia'n jarraikituak ziren hugonoteai eta Errege-Jauregia bera Kalvinotarren batzar-kabi biurtu zen. Margarita, gogoz eta joeraz protestante biurtu zen eta bere senarrak ere ideia berriok onartzen omen zitun, baiñan, ez senarra ta ez emaztea etziren ophizialki Kalvinotarr egin. Kalvinotarren aldeko jokabide onen otsa, ordea, Paris'eraño edatu zen laisterr eta Phrantzes I'goak bere arreba Margarita estu artu zun jokabidez aldatu zezan.

Alabaiña, Margarita, biotzez gero ta Kalvinotarrago egin zen, Kalvino berberarekin kartazko artu-emana zeukan eta 1.531'gn. urtean joera ontako liburu bat argitaratu zun "Le miroir de l'âme pécheresse" izenarekin. Paris'ko Ikastetxe Nagusi'ko teologariak gaitzetsi zuten obra au, protestante erakuspidez kutsatua iritzi baitzioten. Alabaiña, Phrantzes I'goaren eragitez eta bortxaz Ikastetxe Nagusi'ko Zuzendariak gaitzespenaren zama baztertu zion.

Margarita emakume maitabera, biozpera eta txeratsua zen oso. Bere biotzak maitasuna zerion eta beti zegon gertu urkoari bere lagun-tasuna emateko. Bere Jauregia jarraikituen eta edertilarien babesleku izan zen eta bere anai, Phrantzia'ko Erregea, Espaiña'ko Karol I'goaren espe egin zunean Urbietta Ernaniarrak Pavia'ko gudaldian, Madrill'era joan zen bere anaiaren alde lan egiteko. Urko-lagunaren maitasunaz ez-ezik, bere biotza Jainko-maitaunez ere izekita zegon eta bere obrak darioten mistikutasuna, jatorra, garbia eta egiazkoa dela aitortu bear da, naiz-ta aukeratutako bidean oker egon.

Naparroa'ko Margarita'ren eleder-emankizunik nabariena "Heptameron" deritzana da. Margarita'ri, "Heptameron" delakoa idaztea

Boccaccio'ren "Decameron" sonatuak erakarri zion. Orok ba-dakigu, italiar elederlari ospatsuari zerk eragin zion, edo zeatzago mintzatu, zer aitzeki oiñarri erabili zun "Decameron" idazteko. Orra: 1348' gn. urtean Europa'n sortu zen izurri beltzak eriotz jasa ikaragarria erakarri zun. Boccaccio'k izurri galtzale au artzen digu bere eleder lanaren oiñarri aitzakitza eta aipatutako urtean Florencia'ko inguruetan idatzia ba'lego bezala agertzen digu, naiz-ta, egitan, Boccaccio'k bere eder-lana iruzpalau urte geruago ondu. Orra ba, nun eta nola, izurri beltzari nolabait itzul egiteko, amar gazte, zazpi neska ta iru mutil landetxe batean gorde diren eta bakoitzak egun bateko epean ipui bat kontatu bearra dauka. Orrela sortu ziren amar neska-mutilen abotan eta amar (deca) egunen (hemera) buruan, amar ipuin, gatzez, ederrez, piperrez, umore onez, maltzurkeriz eta lizunez ornituak.

Margarita'k ere, Boccaccio eredugarri artuta, amar ipuin osatu nai izan zitun, baiñan, bere anai Errege'ren eriotzak atsekabe aundi batean amildu zun eta etzun bukatu ahal izan. Onetxegatik, amar bearrean, zazpitan gelditu ziren Naparroa'ko Erregiña'ren ipuiñak. Lanson-Tuffrau'ren phrantzes-literatur-liburutik itzez-itz itzuliko dugu "Heptameron"en ipui-muiña.

"Amar jaun-andre, Phrantzes Pirene menditako Cauterets'ko urak artzetik datoz. Alabaiña, negua urbil da eta itzulia eragozpenez betetzen zaie. "Gave"ra, ots, uraitzera iritxi direlarik, zubiak urak eramank ditu. Igaropidea berritzeko amar eguneko epea bear, "Decameron"eko denbora berbera, ain zuzen ere, Elizetxe batean ostatu-aldi dutelarik, lenengo ipuiña bilbatzen asiak dituzu. Sarritan zillegikeriz beterik kontatzen dituzten adurketarik (3) geienak gertatuak direla ematen du. Ipui bakoitza eztabaidagai da, madame Oisille delarik zuzendari, "esperientzi aundiko alarguntsa" baitzen. Maite-jokoaren zenbait moralgai aztertzen ditu eta baita ere Platon'en arauzko maitasun-teoriak" (4).

Eleder-balioetasunari gagozkiola, irizleak diñotenez, "Heptameron" ezta, iñundik ere, Boccaccio'ren "Decameron"en maillekoa, Martin Riquer. Catalunyatar literaturzale otsaundikoak onela diño: "Ezpai gabe, Naparroa'ko Margarita'ren ipuiñetan grazi-jario aundi bat arkitzen da, kontakizuna ederrez igurtzirik dago, gertaldiak, nortasun agertzeak, eta batez ere phrantzesak *esprit gaulois* diñotena txit ongi adierazirik dagoz. Baiñan, aitortu bear dugu ipui auen maltzurkeri jarioa eta lizunkeri emetasuna, Boccaccio'ren eder-lan goitarrarekin alderatu ezkerro, guttiz apala dela" (5).

(3) Aventura.

(4) Historia de la Literatura Francesa, 89'gn. orr-ald., Barcelona, 1956.

(5) Historia de la Literatura Universal, 544'gn. orr-ald., Barcelona, 1957.

Aldi artako literatur-giroari jarraiki, mistikutasun zindoenaren adamenean, lizunkeri gordin-xamarrak irakur ditzakegu. Baiñan, onek ez gaitza txundi eta ezta pentsa-erazi ere Kalvinotar sasi-fedek ortaratu zunik, aldutsu artako apaiz katolikotan fenomeno berbera somatzen baitugu, ots, Jainko-maitasuna eta mistikutasuna anaturik baidiyoazkigu zenbait aldiz zillegikeriarekin. Izan ere, Erdi-Garai'ko ta Pizkunde Aldiko mentalitatean, anaitasun au zillegi ez-ezik, naturala zen. Euskaldunok etxean daukagu mentalitate onen erakusgarria, euskerazko lenengo liburuaren egillea, Etxepare otsaundikoa, alegia, berdin berdin jokatu baitzen.

Beraz, gaurko gizadiaren mentalitateari "Heptameron" en espresio tankera gordiñegi iduri ba'zaio ere, Lanson-Tuffrau'k ederki diñonez, here aldi txit naturala zen eta "liburu ongi ausnartzen ba'dugu, txit izen garbiko emakume baten obra dela dakuskegu eta bizitzen ez-ezik, oitura onak artzen erakusten digu" (6).

Emile Faguet'en eleder-liburuari (7) jarraiki, eman ditzagun lerro-lerro Naparroa'ko Erregin laudagarri onek utzi zizkigun beste obra batzun izenak:

1'go. *Le Miroir du Chrétien* eta *Dialogue en forme de vision nocturne*, bertsoan jarriak.

2'gn. Lau *Mistères* direlakoak.

3'gn. Sei erakusgarri edo komedi. Oetatik bi txit ernegarriak Phran-tses I'goaren eriotzaz, ots, *Comédie sur le trépas du roi* eta *Comédie du Mont de Marsan*.

4'gn. Komedi labur bat: *Trop, prou, peu, moins*.

5'gn. *Epistolak* eta *Eleñiak*.

6'gn. Philosophi mamidun poemak: *Les prisons de la reine de Navarre* eta *Navire*.

7'gn. Bere poema bildumarik ederrena: *Les Marguerites de la Marguerite des Princesses, très illustre reine de Navarre* (1547). Bilduma ontako bikaiñenak oetxek dira: *Miroir de l'âme pécheresse*, *Triomphe de l'agneau*, eta *Chansons spirituelles*.

Bukatu dezagun lan au Faguet'en iritzia emanaz Naparroa'ko Erregin onen literatur-lanari buruz:

"Margarita Valois'tarrak, erreztasun aundi batez gaiñera, jarioa, zaulitasuna eta batzutan, adimen-iaiotasun ioria ere ba-du. Philosophi ta erlijiozko bereizkuntzak, esate baterako, errazki darabilzki eta

(6) Historia de la Literatura Francesa, 89'gn. orr-ald.

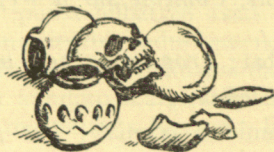
(7) Histoire de la Littérature Française, 367-68 orr-ald., Paris, 1928.

txit miresgarri dira idatzi zitun aldiari gagozkiola. Sentibera da eta benetan biotz ukigarri bere anaiaz mintzo denean. Egiazki maitatu zizun gizon bakarra auxe zen, iñolaz ere, eta naiz bizirik, naiz illik gorai patzen du. Margarita, bertso laburretan gallentzen zaigu baitik-bat, ots, elejiak, madrigalak eta epigramak nahas-mahas ematen ditunetan. Batzutan Marot artu oi du imitagarri eta bestetan bere buruari atxikitzen zaio” (8).

Orra, emakume leñargi onen nortasunaz eta eleder lanaz albiste batzuk eman arin-zurrian. Bijoaz, bada, lerro apal auek, euskaldunok Naparroa'ko Erregin argidotar onen oroimenari zor diogun gorazarre egiteko.

UARRAIN.

---

(8) Idem. 368 orr-ald.